

izklesan kakor v klasični epiki. In upanje ni izgubljeno. Borbo bo prevzel mladi občudovalec in riba-svet bo zopet ujeta v mrežo človeka.

»Starec in morje« je vrh Hemingwayeve umetnosti in se pridružuje tistim redkim knjigam našega časa, ki nam drže zrcalo in odpirajo vrata v bodočnost. Hemingway se je tu rešil površinske in včasih površne proze, ki jo je pogostokrat pisal, in se je v klasičnem stilu približal tistim osnovnim stvarjem in idejam, ki jih na drug, filozofsko težji in ostrejši način tako pretresljivo razodeva njegov večji in bolj vznemirljivi vrstnik — William Faulkner.

Jože Kastelic

TRI GEOGRAFSKE PUBLIKACIJE

1. Geografski zbornik II.

Bolj ko se bogate proučevanja slovenske geografije, bolj je jasna enotnost, monolitnost te znanstvene panoge pri nas. Njen utemeljitelj, akademik dr. Melik, ji je začrtal zasnovo s tem, da se je odločil za sistematični študij in prikaz tako slovenskega ozemlja v celoti kakor njegovih posameznih pokrajinskih sestavin. Na prvi pogled se zdita taka zasnova in na njej temelječe delo enostavna stvar, saj je našega ozemlja malo ter zategadelj ne terja kaj prida zamujanja pri raziskovanju. A takšna zgolj s planimetričnimi merili dognana sodba je dokaj plehka.

Enako kot marsikaj in marsikdaj velja tudi v tej zvezi upoštevati, da z razsežnostjo in ogromnostjo ne odtehtamo vedno vsebine. Naša domovina je majhna, a tolikanj bolj pestra in svojska, bodisi kar se tiče njenih naravnih posebnosti bodisi kar se tiče družbenih razmer. Prav malo je v njej zemljepisno važnih pojavov in dogajanj, ki bi jih bilo moči spraviti, kot se reče, v skupni imenovalec. Najbolj vsakdanji, splošno znani primeri nam to potrjujejo. Vsi vemo, kolikšna muka je kljub krepki dežnatosti z vodno oskrbo v marsikateri slovenski pokrajini. O različnosti treh glavnih rek našega ozemlja, ki so si sosede, znajo veliko povedati ne le tehniki in gospodarstveniki, ampak tudi esteti in navadni popotniki. Kmetovanje za kupčijo s pridelki in kmetovanje za samopreskrbo proizvajalca se čudno prepletata med seboj že na majhne razdalje. Naša industrijska delavnost, ki zajema domala vse glavne panoge, je tu zakoreninjena v davnem obrtnem izročilu ter zato nekam staromodno zaprta in zlahtna, tam zopet docela sproščena, velikopotezna in drzna. Skratka, kdor le povrh pozna našo zemljo v celem, še ni sposoben doumeti posebnosti notranjega ustroja in problematiko njenih posameznih delov. Lahko rečemo tudi nasprotno: kdor dobro pozna samo njen del, še ni spoznal vse njene biti.

Po tem premisleku, menim, ni prav nič presenetljiva okoliščina, da si je profesor Melik ustvaril premočrtno proučevalno koncepcijo in jo začel ostvarjati. Že stroka sama mu je narekovala, naj odkrije podobo svoje domovine. Poseben impulz za to pa mu je dal novi čas s svojimi zahtevki. Spominjam se še dni, ki sem jih preživel v seminarju svojega učitelja. Takrat se nam je njegova zamisel dozdevala bolj ideja kot realnost. Domnevali smo, da bo spričo križajočih se interesov takratnega življenja ostala torzo. A nadaljnji razvoj je pokazal drugače. Nenadoma se je izkazala za prav tako aktualno in

nujno, kot je v ozračju preteklosti imela pižle izglede. Novi, mladi ljudje so pod vodstvom svojega učitelja zastavili moči in seminar se je spremenil v pravi laboratorij.

Pred seboj imamo knjigo,¹ ki je eden izmed vidnih izrazov nakazanega prizadevanja. Samo eden, kajti so še drugi. Poleg Geografskega zbornika, drugega po številu v razmeroma kratkem času, je še Geografski vestnik, so še samostojna Dela, katera izdaja SAZU, in so razne druge geografskim sorodne publikacije, v katerih so objavljena dognanja delavcev z območja geografske znanosti.

V tem zborniku so štiri razprave. Vse so dokaj zajetne že po straneh; še bolj po vsebini, kajti induktivna metoda raziskovanja, ki predvsem ustreza naravi označene koncepcije, spodbuja pisce k vsestranski dokumentaciji. Dokazno gradivo se kopiči, četudi so prostor, pokrajinska ali naselbinska enota sorazmerno majhni; to pač samo dokazuje, da obstaja pestrost, o kateri smo zgoraj govorili. Ob tej ugotovitvi, ki se dotika vprašanja, kako izluščiti individualne posebnosti proučevanega predmeta, pa moremo napraviti neko splošno opombo.

Razprave, kakršne so zbrane tu, bi morale biti bolj opremljene s kartnimi ilustracijami, kot pa so sedaj. Kartografsko in tudi kartogramsko ponazarjanje zemljepisno važnih pojavov in dogajanj je metoda, ki bi zaslužila ime in zemljepisni stenogram. Z njeno pomočjo je namreč moči naglo predočiti stanje, ki ga more tekst le polagoma osvetliti. Zlasti tam, kjer imamo v geografskih izdelkih opraviti z nadrobno dokumentacijo, je treba kolikor le mogoče uporabljati kartografsko metodo. Ta se je doslej pri proučevanjih večjih zemljepisnih enot že dobro uveljavila. S tem je bilo potrjeno, da moremo v geografiji, če se poslužujemo posebnih metod, naglo in kratko predočiti dognanja. To je eno. Še mnogo važnejša je druga prednost zemljepisnega stenograma. Njegova uporaba omogoča lahko ter uspešno konfrontacijo posameznih, v medsebojnih vzročnih odnošajih nastopajočih geofaktorjev kakor tudi primerjavo sosednih ali sorodnih zemljepisnih področij. In to so postopki, ki vodijo k spoznavanju objektivnega reda stvari, katerega krijejo v sebi kakovosti zemljepisnega prostora.

Kolikšnega pomena je zlasti slednje, priča primer, ki ga lahko vzamemo kar iz knjige.

I. Vrišer je v svoji razpravi zelo izčrpno prikazal Goriška Brda kot gospodarsko-geografsko pokrajinsko enoto. To je storil tako, da je razmotril po vrstnem redu tamkajšnje naravne, zgodovinske, demogeografske in gospodarske razmere. Ker se je dobro poglobil v študij, je brž spoznal notranjo raznolikost pokrajine in jo razčlenil v tri oziroma štiri dele. Toda to je žal storil le nekako mimogrede. Če bi dal tem različnim delom jasnejši poudarek, in sicer prav z uporabo ustreznega kartografskega ponazarjanja, bi bila podoba pokrajine neprimerno očitnejša, kot je. Zlasti bi na tak način lažje pretehtal, oziroma bi dal drugim pobude za pretehtavanje naslednjih vprašanj: Ali so Brda zares v celoti pokrajina, ki jo odlikuje »svojestven (kmetijski) komercializem«, utemeljen v določenih stanovitnih pogojih, ali pa so nemara pridobila tak pečat le zaradi delovanja določenih činiteljev v preteklosti? Dalje, če je tako, koliko lahko pridobljeni pečat ohranjajo danes in v

¹ Izdala Slovenska akademija znanosti in umetnosti, razred IV, 249 strani. Ljubljana 1954.

bodoče? Iz razprave bo namreč bralec dobil vtis (a samo vtis, ne bo ga pa razprava prepričala!), da Brda nikakor niso enovit, v sebi zaključen agrarni prostor. Vseskozi se namreč kaže, da so tako v naravnem kot v družbeno-gospodarskem oziru razlike med zgornjim, srednjim ter spodnjim briškim področjem zelo zelo važna stvar, ki jo je treba temeljito osvetliti in preceniti. Posebej še zato, ker tiči nemara tudi v teh razlikah eden izmed vzrokov za tako presenetljivo in značilno elastičnost oziroma preobražanje ekonomike tega ozemlja.

Geografski proučevalec ima prav pri tovrstnih posebnostih in vprašanjih svoje poglavitne naloge. Odpira namreč pot gospodarstveniku in urejevalcu gospodarskega prostora, kajti pokaže mu lahko tisto »simbiozo« činiteljev, ki funkcijsko določuje poseljeni ter gospodarsko izrabljeni prostor. To bo geografski proučevalec dosegel, ako bo umel obvladati kopico nabranih pokazateljev, ki so pravzaprav samo sredstvo za doseg cilja. Kartografska metoda pa je za tako obvladovanje neprecenljivega pomena.

Zaradi svoje aktualnosti zavzema Vrišerjeva razprava vsekakor zelo pomembno mesto v zborniku in bo pritegnila marsikaterega bralca. Naj opozorim tu le na nejasnost poglavja o prebivalstvu. Avtor se je v njem preveč zamotal v preštevilne in hkrati manj znane kategorije aritmetične, fiziološke, poljedelske ter agrarne gostote. Ni razvidno, kaj je eno in kaj drugo, kot tudi ni jasno, čemu naj služi izraba tolikih merskih vrednosti. V tem poglavju, in še ponekod drugje, je slabo še to, da tabele in kartogrami nimajo ali pa imajo zelo nepopolne tolmače. Taka na videz majhna pomanjkljivost postane važna zlasti, ako se elaborata poslužuje našega jezika nevešč človek, ki mu je poleg končnega resumeja prav statistična ilustracija v veliko pomoč.

Poleg te so v zborniku še tri razprave.

S. Lipoglavšek-Rakovčeva opisuje Tržič, to majhno mestno aglomeracijo ob vznožju Karavank, ki zavzema tako po položaju, razvoju kot tudi po sodobni funkciji svojevrstno pozicijo med osrednjeslovenskimi mesti. To je selišče na prepihu, ki je bil vselej ravno pravšen, ne premočen in ne prešibak, zato da je mogel kraj enakomerno preraščati iz obdobja v obdobje. Tako je staro tovarniško in obrtniško naselje postalo industrijsko-obrtno mestece z ne prevelikimi pretenzijami, a z vsega upoštevanja vredno solidnostjo svojih izdelkov. Avtorica zelo izčrpno prikazuje, kako tod utriplje sedanje življenje, katerega »standard je prilično visok in materialne prilike razmeroma zelo dobre«.

J. Planina opisuje v svoji razpravi sosesko Soče v zgornji soški dolini. Tu smo v prostoru, kjer je zaradi trde alpske prirode tudi življenju trdo postlano. Ubijanje in pehanje za »skromnimi sredstvi življenja« je še danes najvažnejši problem te pokrajine. Pri dosedanji usmerjenosti tukajšnjega gospodarstva bi bilo potrebno izboljšati predvsem živinorejo. Večji so izgledi za napredek v industrializaciji, ki bi temeljila na izrabi vodnih energijskih virov. Tudi turizem in izboljšanje prometnih razmer lahko prispevata svoje. Vsekakor bo pri novih stvaritvah treba skrbeti za to, da bodo uravnotežene z obstoječimi, potencialno pomembnimi činitelji, katere razkriva avtor.

A. Melik daje dopolnilni prikaz glacioloških dognanj o Julijskih Alpah oziroma o Bohinjskem kotu in njegovem obrobju. Delo, ki se uvršča v sistematsko glaciologijo, bo zamikalo predvsem prirodoslovca in ljubitelja naših visokogorskih pokrajin. Posredno pa ima še neki širši pomen, na katerega

opozarja avtor sam v uvodu. Sledovi dogajanj v dobi poledenitve se namreč ne omejujejo samo na območje takrat zaledenelih gorstev, ampak segajo tudi v ostali, zlasti v obrobni, tako imenovani periglacialni svet. Prav zanimivi in upoštevanja vredni so bili učinki teh dogajanj na dinarskem-kraškem svetu, ki se na naših tleh neposredno stika z alpskim. Profesor Melik se je lotil raziskave tega učinkovanja in je svoja dognanja že priobčil, in sicer v zdolaj označeni knjigi.

2. Anton Melik, Kraška polja Slovenije v pleistocenu¹

Doba poledenitve, diluvij ali pleistocen, je imela pri oblikovanju površinskega lica prizadetih ozemeljskih področij naše oble zelo močno vlogo. Zaradi nižjega povprečnega toplotnega stanja ozračja je bilo ravnovesje med vnanjimi silami precej drugačno, kot je tisto, ki smo ga danes vajeni. Skladno s tem so bili tistikrat tudi procesi površinskega preoblikovanja svojski. V tej zvezi ne mislimo samo na neposredne učinke v ledene gmote nakopičene atmosfere vode. Svojska dogajanja so segla še daleč ven iz zaledenelih področij; tukaj so jih izzvali spremenjeni odnošaji med podnebjem po eni in vegetacijskimi razmerami, procesi preperevanja in rušenja kamenin, ogolevanja tal, prenašanja drobirja in njegovega odkladanja po drugi strani. Obrobje zaledenitve, periglacialni prostor je bil pust ali slabo porasel; zato in zaradi večjih temperaturnih nihanj je bilo razpadanje žive skale izdatnejše, moč vetra in vode učinkovitejša. Te moči so predstavljale z izpostavljenih mest periglacialne goljave ogromne količine grobe in finejše drobnine v zavetja uleknin oziroma do tja, kjer je energija opešala.

Opirajoč se na ta dejstva, snuje avtor dalje. Če je bilo tako, potem so bile tudi že v predhodnih razdobjih oblikovane kraške, zaprte globeli področja, kjer se je odkladal drobir, ki se je ustvarjal na izpostavljenih tleh sosestva. Požiralniki, rovi in votline so bili v območju svojega dna povsem zaphani, voda je zastajala na površini in si je na krajih vedno teže in znova morala utirati pot v podzemlje. Mnoge globeli, zlasti kraška polja, so se spremenile v jezera in blata. Njihove dnine je prekinil zaščitni vododržni pokrov, s čimer je bil tod prekinjen proces ukraševanja.

Avtor sledi takim učinkom pleistocenskih dogajanj po vseh kraških poljih in tudi nekaterih manjših kraških globelih po vsem slovenskem dinarskem apneniškem ozemlju. Sproti dokumentira bodisi z lastnimi ugotovitvami bodisi z dognanji raziskav drugih avtorjev in različnih znanstvenih disciplin. Smotre vsega tega naporenega raziskovalnega dela zajame v zaključkih. Značilni proces ukraševanja je bil v danjih delih zaprtih globeli poslej zaustavljen, njegov pravi, prvobitni proizvod zakrivajo plasti razmeroma mladih odkladnin. To velja upoštevati zlasti v zvezi z načrti, da se tovrstne globeli izrabijo kot zbiralniki vode, ki bi jo izkoriščale hidrocentrale; kajti »pod težo umetnega jezera bi se mogli sedaj nevidni pretoki in skrite votline zopet odpreti«. Končno nam avtor posredno dobro tolmači, oziroma nas približuje razumevanju in odgovoru na vprašanje, zakaj je na našem, zvečine nekdanjem periglacialnem ozemlju pokrov prepereline prilično enakomerno plitev. Tako na mlajših fluvio-glacialnih kot na starejših terenih je razen na mestih, kjer so

¹ Izdala Slovenska akademija znanosti in umetnosti, razred IV, 152 strani. Ljubljana 1955.

se mogli ohraniti lokalni nanosi, ta plast pravzaprav v celoti postpleistocenskega porekla; starejša preperelina je bila na ta ali oni način odstranjena in prekomerno nakopičena na drugih mestih.

Poleg naznačenega ima knjiga še ta pomen, da so v njej prvič sintetično prikazane pomembnejše kraške globeli na Slovenskem, med njimi tudi nekatere manj znane, kakršne so na primer brkinske slepe doline. V to sintezo je hkrati vpletena preglednica predhodnih raziskav o pojavih in procesih, ki se dotikajo obravnavane problematike. Razprava je pisana živo in vneto in tudi zaradi tega zasluži našo pozornost.

3. Prvi jugoslovanski speleološki kongres

O speleologiji ali jamoslovju, znanosti, ki se ukvarja s proučevanju prirodno prevotljenega podzemljskega sveta, je v širšem območju naše kulturne dejavnosti prav malo sledov. Če smo iskreni in človeški, se temu niti ne bomo čudili. Kakor je duhovna globina mikavna in privlači vsakega vedrega človeka, preprostega ali izobraženega, tako je fizična globina odbijajoča, človeški naravi zoprna in strah zbujujoča. Samo mračnjakom ali pa zelo srčnim ljudem je prijetna. Zavestno premagujejo odpor pred njo tisti, ki jih posel peha nizdol v temo rudniških rogov ali v mrak vodnih globin. Mednje se uvrščajo tudi ljudje, ki jih raziskovalni nagib vodi po poteh, na katerih ljubezen do dela pomaga premagovati slabosti, katere nadlegujejo človeško revno. Kajpak Postojnska jama, ta po turistih oblegani lesketajoči se plutonski tempelj, tu ne prihaja v poštev: izjeme so pač zato, da pravilo trdneje drži.

Publikacija z zgornjim naslovom¹ ima kar trojni pomen. Vsakemu med njimi je vredno dati poudarek.

Najprej beleži v slovensko kulturno kroniko, da je bil konec januarja 1954. leta v Postojni zbor strokovnjakov, ki se ukvarjajo s problematiko krasi in posebej kraškega podzemlja. Le-ti so se na zborovanju pogovorili o vsedržavni in lokalni organizaciji speleoloških društev in inštitutov za proučevanje krasi, dalje o delovnih programih teh ustanov in združenj kot tudi o njihovih odnošajih do raznih drugih dejavnosti. Sprejet je bil že statut bodoče Speleološke zveze Jugoslavije. Vse to snovanje je nujno, kajti vprašanja Krasi, njegovega nadzemlja in podzemlja, njegovega vodovja, gospodarstva, tehnike in njegovih ljudi so spričo razsežnosti kraškega ozemlja pri nas bolj in bolj pereča, tako s teoretske kot s praktične plati. Utegnilo bi se zgoditi, da bi življenje terjalo hitreje in več odgovorov nanje, kot jih more dati peščica ljudi, ki se ubada z njimi bolj ali manj na lastno pest in brez primerne medsebojnega sodelovanja.

Drugo je preglednica dosedanjega dela, ki je bilo načeto ali opravljeno na tem torišču v najrazličnejših delih naše širše domovine. Zanimivo je paberkovati po teh zapisih. Kaj vse je že bilo kljub objektivnim in subjektivnim težavam raziskano in dognano! A v resnici so bile to samo predpriprave za poglobljeno in sistematično nadaljnje prizadevanje. Obilo dela čaka še pri nas v Sloveniji, čeprav bo Društvo za raziskovanje jam kmalu praznovalo polstoletnico obstoja, kaj šele v razsežnih kraških ozemljih Hercegovine in

¹ Izdala Inštitut za raziskovanje krasi pri SAZU in Društvo za raziskovanje jam Slovenije. 125 strani. Ljubljana 1955.

Črne gore. V Makedoniji so komaj zastavili z njim. Kolikšna je ledina samo v območju teoretskega proučevanja, nam dobro ilustrira oris zasnove katastra kraških objektov in vprašanja kraške nomenklature, o čemer nas seznanja poseben sestavek.

Tretje so članki in razprave. Udeleženci zbora so poročali o snovi, ki je bila obdelana z najraznovrstnejših aspektov teoretskih in aplikativnih znanosti, katere posegajo v območje kraškega fenomena. Vrsta avtorjev nas seznanja na kratko s svojimi razmotrivanji okrog geoloških, geofizičnih, geomorfoloških, hidrografske, geodinamičnih, bioloških, arheoloških, vodnogospodarskih pojavov oziroma pojavnih in problemskih kompleksov krasa. Eni so bolj poudarili rezultate, drugi so bolj nakazovali tematiko, ki jo je treba obdelati in ki sili k iskanju načina in potov, da bi do tega prišlo. Lepa zbirka prizadevnosti in truda samo dokazuje, da so pionirji jugoslovanske speleološke organizacije in koordinacije na pravi poti.

Cene Malovrh

GLASBA

TRI GLASBENE EDICIJE

Marijan Lipovšek

Slovenska Akademija znanosti in umetnosti je za leto 1955 v razredu za umetnost in v seriji za glasbeno umetnost izdala tri partiture: Lajovčev Caprice, Škerjančev klavirski koncert in Kozinov simfonični skerco Bela Krajina.

Ce bi šlo samo za to, da ugotovimo kvaliteto teh del, bi bila naloga ocenjevalca edicij precej lahka. Te skladbe so v naši simfonični literaturi znana kvalitetna dela, čeprav bi bila izbira lahko tudi brez znatnih razlik drugačna. Slog vseh treh skladateljev je ustaljen in tako strokovnjakom kakor širšemu krogu že dobro poznan. Značilnosti tega ali onega skladatelja sicer niso bile s primernimi analizami (razen pri Lajovcu) mnogokrat ugotovljene, a kljub temu stoje s svojim dosedanjim delom vsi trije, zlasti seveda Lajovic in Škerjanc, pred nami kot zreli ustvarjalci, vsak s svojim določenim in — razen Kozine, pri katerem lahko predvidevamo še razvoj — tudi dokončnim glasbenim jezikom. A celo Kozina, med njimi najmlajši in po količini svojega dela gotovo tretji po vrsti, je znan po tem, da v svojih skladbah ne eksperimentira in da raje hodi po precej uhojenih potih.

I.

Lajovčev Caprice¹ je eno od redkih skladateljevih del za orkester. Težišče Lajovčevega kompozicijskega ustvarjanja je nedvomno v samospelih in v zborih. Izrazna moč, posebnost invencije in zlasti tista novost in enkratnost, ki so v Lajovčevih vokalnih delih v tako veliki meri imenovane, so v orke-

¹ Anton Lajovic, Caprice za orkester, partitura, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana 1955.